

دانشگاه اصفهان

دانشگاه اصفهان

01220-26729

تأثیر سازندهای گروه فارس و ساختار تکتونیکی بر کیفیت هیدرولوژی رودخانه های آبلشکر و شورباریک در حوضه کارون میانی در شهر هفتکل

* محمد رضا هاتف، دانشجوی دکترای زمین شناسی مهندسی دانشگاه اصفهان، کارشناس توسعه سدها سازمان آب و برق استان خوزستان

علیرضا مکوندی، کارشناس رسمی دادگستری در رشته مهندسی آب استان خوزستان

چکیده

منطقه مورد مطالعه در غرب شهرستان هفتکل به طول ۶۰ کیلومتر واقع شده است. مساحت حوزه آبریز بیش از ۵۶ هزار هکتار و میزان بارندگی سالانه بیش از ۳۰۰ میلی متر و دبی پایه و لحظه ای سیلاب های منطقه به ترتیب ۱۵۰ و ۳۰۰ لیتر بر ثانیه می باشد. دو رودخانه آبلشکر و شورباریک در حوضه میانی کارون از محدوده شمال غربی هفتکل از کوههای سردلی و آسماری منشاء می گیرند و ۱۲ چشمه آب شیرین و سولفات حاصل تشکیلات بختیاری و آسماری بعضاً گچساران و ۳ چشمه بسیار شور جمعا (با دبی ۱۰ لیتر بر ثانیه و میزان شوری بیش از ۳ کیلوگرم در ثانیه و برابر ۲۶۰ تن در روز) از بخش نمکی ۶ و ۴ سازند گچساران در این منطقه وارد این رودخانه ها شده و نهایتاً بهرود بتوند در منطقه درخزینه و کارون منتقل می شود که منجر به کیفیت نامطلوب آبهای این رودخانه ها می گردد. از مهمترین ساختارهای تکتونیکی موجود در منطقه می توان به تاقدیس آسماری و دیمه درب و گسل های تراستی لهبری، جارو و آبلشکر اشاره نمود.

واژه های کلیدی: سازند گچساران، چشمه شور، کارون میانی، گسل تراستی، آبلشکر و شورباریک، سیلاب، تاقدیس آسماری

The effect of Fars group formations and tectonic structure on the hydrological quality of Ableshkar and Shorbarik rivers in the middle Karun basin in Haftkal city

Mohamadreza Hatf, PHD student Eng. Geology of Isfahan, Expert of Khuzestan Water and Power Organization

Alireza Makvandi, Official expert of justice in the field of water engineering in Khuzestan province

Abstract

The studied area is located in the west of Haftkal city with a length of ۶۰ km. The catchment area is more than ۵۶ thousand hectares, the annual rainfall is more than ۳۰۰ mm, and the basic and instantaneous flow of floods in this area are ۱۵۰ and ۳۰۰ liters per second, respectively. Two rivers, Ableshkar and Shurbarik, originate in the middle Karun basin from the northwest of Haftkal, from Sardeli and Asmari mountains and ۱۲ fresh and sulfate springs from the Bakhtiari and Asmari formations, sometimes Gachsaran and ۳ very salty springs together (with a flow rate of ۱۰ liters per second and a salinity level of more than ۳ kg per second and equal to ۲۶۰ tons per day) from the salty member ۶ and ۴ of the Gachsaran formation. In this area, it enters these rivers. And finally, it is transferred to Batvnd River in Darkhazineh and Karun region which leads to the unfavorable quality of the waters of these rivers. Among the most important tectonic structures in the region, we can mention the Asmari and Dime Darb anticlines and the Lehbri, Jaro, and Ableshkar thrust faults.

Keywords: Gachsaran formation, salty spring, middle Karun, thrust fault, Ableshkar and Shurbarik, flood, Asmari anticline

مقدمه

منطقه مورد مطالعه در حاشیه جنوب غربی ارتفاعات زاگرس و در بخش زاگرس چین خورده واقع است این منطقه از نظر لیتولوژیکی، دارای تنوع سازندی نسبتاً خوبی بوده و غالب سازند های موجود متعلق به گروه فارس می باشند که از پایین به بالا

دانشگاه اصفهان

هفتمین همایش ملی انجمن رسوب‌شناسی ایران

۲۳ تا ۲۵ آذر ماه ۱۴۰۱

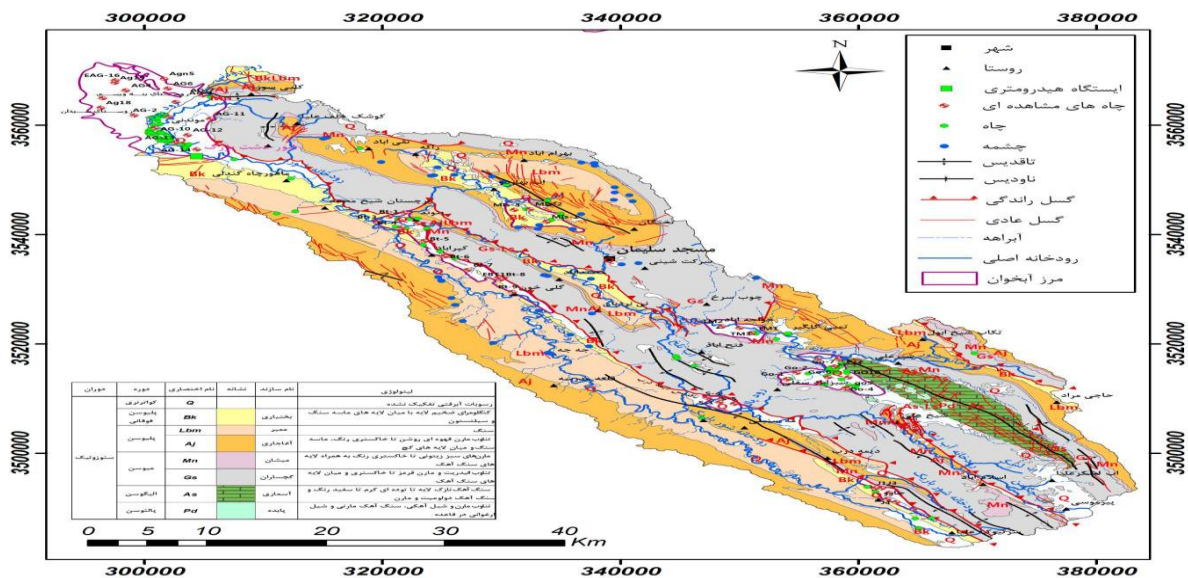
دانشگاه اصفهان

01220-26729

دارای توالی سازندهای آسماری، گچساران، میشان و آغاچاری و بخش لهری، بختیاری و رسوبات عهد حاضر هستند که بصورت یک توالی پیشرونده از زمان میوسن پیشین تا پلیستوسن نهشته شده اند. وجود سازند های گروه فارس در منطقه طرح میتواند با توجه به وسعت نسبتا زیاد منطقه بر روی حوزه آبریز تاثیرات خود را بگذارد (تصویر ۱).

تصویر ۱: موقعیت سازند های گروه فارس و رودخانه های آبلشکر و شورباریک در محدوده مورد مطالعه

سازندهای زمین شناسی رخنمون یافته در این محدوده از گروه فارس شامل آسماری، گچساران، میشان، آغاچاری، لهری و بختیاری به همراه رسوبات عهد حاضر (واریزهای پای ارتفاعات، آبرفت ها و مخروط افکنه ها، تراس های آبرفتی) می باشند. حدود ۳۷٪ از مساحت این محدوده توسط سازند گچساران پوشیده شده که لیتولوژی عمدتاً آن از سنگهای تبخیری و شور کننده نظیر انیدریت، مارن، نمک و ماسه سنگ و از بخش ۴ و ۶ تشکیل شده است. همچنین سازندهای میشان و آغاچاری نیز در شوری منابع آب سطحی و زیرزمینی این محدوده نقش داشته که حدود ۴۱٪ از مساحت محدوده مورد مطالعه را تشکیل می دهند.

روش مطالعه

با بازدید های میدانی از منطقه و برداشت آب از سرچشمه های موجود و تحلیل آمار بارندگی سه ایستگاه هواشناسی و بارانسنجی گلگیر، هفتکل و باغملک به همراه مطالعات موردی و آمار سیلاب های منطقه و اندازه گیری دبی شورابه ها، چشمه ها و رودخانه در این مطالعه مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت.

بحث

براساس گزارشات مشاورین مهتاب-سوئکو در سال ۱۳۵۲ برای حوضه میانی کارون بزرگ و رودخانه های شور محدوده لالی و غالب مطالعات موردی کمی و کیفی رودهای شور منطقه طی سالهای اخیر توسط دفتر تحقیقات سد و نیروگاه سازمان آب و برق خوزستان و دانشگاه شهید چمران و ... لزوم مطالعه و احداث سدهای پلکانی یا تأخیری با مخازن کوچک، به دلایل فقر منابع آبی و تنظیم توسعه پایدار و نبود آبخوان با کیفیت مطلوب قابل پیش بینی می باشد.

ساختار تکتونیکی و زمین ساخت منطقه

رودخانه های آبلشکر و شور باریک در محدوده دو تاقدیس بزرگ آسماری در شمال شرق و تاقدیس دیمه درب در بخش مرکزی حوزه واقع شده است تاقدیس آسماری نامتقارن بوده و شیب لایه ها در دامنه جنوب غربی آن نسبت به دامنه شمال شرقی

بیشتر می باشد اما تاقدیس دیمه درب از تقارن نسبتا بهتری برخوردار بوده با این حال چین خوردگی هایی که منجر ایجاد تاقدیس آسماری شده سبب بالا آمدگی سازند آسماری و قدیمی تر نسبت به نواحی مجاور گردیده است. در این حوزه سه گسل روراندنه مهم وجود دارد که بترتیب در راستای جنوب غربی بطرف شمال شرقی عبارتند از :

۱- **گسل جارو:** در ابتدای امتداد جنوب شرقی حوزه آبریز رودخانه شورباریک (جنوب روستای سرتیوک (شروع شده و تا غرب روستای سی میلی ادامه دارد طول آن ۳۵ کیلومتر و شاخه اصلی رودخانه جارو در دره ای نسبتا مستقیم که توسط این گسل بوجود آمده بسمت شمال غرب جریان می یابد.

۲- **گسل لهبری:** مهمترین گسل در منطقه بوده که بسیار طولانی و دارای امتداد جنوب شرقی -شمال غربی میباشد این گسل نیز مانند گسل جارو از ابتدای جنوب شرقی حوزه آبریز رودخانه شورباریک (۲کیلومتری شرق روستای سرتیوک)شروع و تا آخرین نقطه شمال غربی در مسیر جاده اهواز -مسجدسلیمان ادامه دارد این گسل دارای روراندگی بزرگی بوده که سازند گچساران در بخش شمال شرقی آن، در سطح وسیعی رخنمون دارد.

۳- **گسل آب لشکر:** این گسل در جنوب روستای پیر موسی شروع و تا شرق روستای بید زرد ادامه می یابد طول آن ۲۸ کیلومتر و در شش کیلومتر انتهایی آن در سمت شمال غرب، به مجموعه ای از گسل های متوالی تبدیل شده و بتدریج امتداد این گسل ها بطرف شمال منحرف میگردد این مجموعه نهایتا در زیر رسوبات مخروط افکنه پای کوه آسماری ناپدید میشود رودخانه آب چگامن (پیرموسی) و آب لشکر در دره ایجاد شده این گسل جریان می یابد.

تاثیر گسل ها و ساختارهای تکتونیکی بر کیفیت حوزه آبریز

گسل تراستی لهبری که طولانی ترین گسل منطقه میباشد نقش بسزایی در جابجایی های عرضی منطقه ایفا نموده بطوریکه از یک طرف منجر به بالاآمدگی (Uplift) لایه های ضخیم نمک سازند گچساران از اعماق به نزدیکی سطح زمین شده و از طرف دیگر با ایجاد درز و شکاف در لایه های مارنی (که محافظ نمک ها بوده) موجب نفوذپذیری آنها و سپس شوری آبهای چشمه های حاصل از برخورد آبهای زیر زمینی با لایه های ضخیم نمک می شود. برونزد آن در بین گسل های لهبری و آبلشکر قابل رویت بوده و با توجه به فراوانی حفره های انحلالی، کارستی و نشست های زمین ناشی از خالی شدن موضعی زیر لایه ای منطقه در اثر انحلال و ایجاد دولین و مفقود شدن جریانهای آب سطحی در این قسمت ها، چنین تصور میگردد که در این نواحی بخش های ۲ و ۴ از سازند گچساران که حاوی لایه های ضخیم نمک هستند توسط نیروهای کششی با جابجایی بزرگ گسل تراستی لهبری مواجه شده و لایه های نمک را به سمت بالا و سطح زمین منتقل نموده است و از طرفی در اثر فرسایش لایه های بالایی در سطح زمین و همچنین بدلیل وجود درز و شکاف در این مناطق و نفوذ آبهای سطحی در زیر زمین به لایه های نمک، موجب انحلال بیشتر این لایه ها در امتداد مسیر شده و نهایتا بصوت چشمه های آب شور به سطح زمین راه پیدا کنند با بررسی و تهیه نمونه های آب از این گونه چشمه ها و آنالیز شیمیایی آنها متوجه غلظت بالای نمک در این گونه چشمه های شور گسلی هستیم اگر چه تعداد این چشمه ها کم و دبی آب استحصالی آنها هم کم میباشد اما شوری بیش از حد آنها بر روی کیفیت آب دو رودخانه آبلشکر و شورباریک شده است که نهایتا با ورود به رودخانه کارون موجب کاهش کیفیت آب این رودخانه خواهد شد(جدول ۱).

جدول ۱: کیفیت آب رودخانه‌ها قبل و پس از جداسازی شاخه‌های شور

نام رودخانه	EC قبل از جداسازی شوری $\mu\text{mho}/\text{cm}^2$	EC پس از جداسازی شوری $\mu\text{mho}/\text{cm}^2$	S.A.R قبل از جداسازی شوری	S.A.R پس از جداسازی شوری	غلظت یون سدیم قبل از جداسازی شوری meq/l	غلظت یون سدیم پس از جداسازی شوری meq/l	Q ابتدای مسیر l/s	Q انتهای مسیر l/s
آب لشکر	۱۰۲۳۳	۱۵۲۳	۱۵/۳	۱/۱۴	۱۴۱۰	۹۹	۵۷	۳۳۶
شور باریک	۱۷۲۰۲	۳۳۷۴	۳۰/۹	۰/۴۵	۱۷۱۱	۱۷	۸۱	۱۹۹
شور بتوند	۹۴۵۲	۲۷۱۰	۱۵/۱	۰/۷۹	۳۱۵۲	۱۴۴	۳۴۰	۴۵۱

بررسی کیفیت آب شاخه‌های رودخانه آبلشکر و شور باریک

سرچشمه رودخانه آبلشکر، آب پیرموسی است در ابتدای مسیر هدایت الکتریکی و دبی کمی داشته و پس از مخلوط با سه شاخه شور پیرموسی، چشمه روغنی و آبلشکر مقادیر آنها افزایش می‌یابد و در ادامه مسیر با ورود شاخه‌های شاه نشین، دره کوه لا، بیدزد و گندالزار به آن، دبی این رودخانه پیش از دریافت آب شاخه دره کوه لا، 130 (l/s) و هدایت الکتریکی آن $(18792 \mu\text{mho}/\text{cm}^2)$ می‌رسد که پس از دریافت شاخه بید زرد با دبی (96 l/s) ، شوری آن کاهش قابل ملاحظه‌ای دارد، غلظت یون سدیم در آن (72 meq/l) می‌باشد.

سرچشمه رودخانه شور باریک، آب سرتیوک است، که آب آن در ابتدا از کیفیت مناسبی برخوردار است و سپس با جریان یافتن به سمت پایین دست بتدریج شوری آن افزایش یافته و با دریافت آب شاخه شور جارو و شاخه شور باریک که بسیار شور است دبی و هدایت الکتریکی آن افزایش می‌یابد و پس از آن این رودخانه در مسیری طولانی بسمت سی میلی، شاخه‌های فرعی بسیاری به ویژه از کوه سیاه دریافت می‌کند. از آنجا که آب این شاخه‌ها کیفیت شیمیایی قابل قبولی دارد دبی آن افزایش و هدایت الکتریکی و غلظت یونهای سدیم و کلر آن به تدریج کاهش می‌یابد. در جدول ۲ اطلاعات هیدروشیمیایی چشمه‌های شور منطقه را خواهیم داشت.

جدول ۲: اطلاعات هیدروشیمیایی چشمه‌های شور

نام چشمه	EC میکروموس بر سانتی متر	PH	T.D.S mg/l	CATIONS $\text{Mil Eq}/\text{l}$				ANIONS $\text{Mil Eq}/\text{l}$			
				Ca	Mg	Na	K	Co ₃	HCo ₃	Cl	So ₄
				چشمه دربیدی	۱۳۱۹۰۰	۷٫۹	۸۱۷۷۸	۹۶	۵۸	۱۳۷۸	۱٫۵۶
جنوب روستای شاه نشین	۹۰۵۰۰	۷٫۳	۵۶۱۱۰	۹۳	۲۳	۸۴۶	۱٫۳۲	?	۲٫۷۷	۸۳۴	۱۲۶٫۱۸
شور باریک	۱۸۸۹۰۰	۷٫۴	۱۱۹۰۰۷	۸۴	۱۷	۱۵۹۰	۲٫۷	?	۲۲	۱۵۶۲	۱۰۸٫۱
دره گره بردی شاه نشین	۱۸۱۰۰۰	۷٫۶	۱۱۲۲۲۰	۱۲۹	۴۶	۱۷۱۵	۲٫۶	?	۲٫۲۶	۱۷۳۷	۱۶۲٫۵۴

تأثیر شاخه های مختلف بر کیفیت شیمیایی آب رود شور بتوند

این رود از پیوند رودهای آبلشکر و شور باریک در نزدیکی سی میلی به وجود می آید در نقطه آغاز، دبی آن در فصل تر سالی برابر با $533 (l/s)$ و هدایت الکتریکی آن $12175 (\mu mho/cm^2)$ می باشد. از طرفی شاخه های شور این رود را می توان بر اساس کیفیت شیمیایی به چهار گروه تقسیم و بشرح زیر تحلیل نمود:

گروه اول: کیفیت شیمیایی مناسبی دارند، شامل شاخه بید زرد، قسمتهای بالای آب سرتیوک و آب جارو در شرایط کم آبی می باشد. هدایت الکتریکی این دسته همگی کمتر از $2250 (\mu mho/cm^2)$ هست آب بیشتر شاخه های فرعی که از کوه سیاه سرچشمه می گیرند و به شور باریک و یا رود شور بتوند می ریزند، و اصولاً جهت آبیاری زمینهای کشاورزی و حتی آشامیدن استفاده می شود.

گروه دوم: اغلب شاخه های رودخانه آب لشکر همانند پیرموسی، چشمه روغنی، آب لشکر، شاه نشین و دره کوه لا را شامل شده که هدایت الکتریکی این آبها بین $2250 (\mu mho/cm^2)$ تا 3000 است. نکته مهم این است که آب همه این شاخه ها سولفات می باشد و بیشتر مواد محلول در آنها از سولفاتهای کلسیم و منیزیم تشکیل شده است. غلظت یون سدیم در این آبها کمتر از $2/5 (meq/l)$ بوده که به همین دلیل نسبت جذب سدیم (S.A.R) آب این شاخه ها، همگی کمتر از یک می باشد.

گروه سوم: شامل آبهایی با هدایت الکتریکی بین $3000 (\mu mho/cm^2)$ تا 4000 می باشند که شاخه گندالزار و نیز قسمت انتهایی شاخه سرتیوک در این دسته جای می گیرند. میزان نمک کلرید سدیم (NaCl) محلول در این آبها، در مقایسه با دو گروه قبلی بیشتر است و غلظت یون سدیم در آنها 6 تا $7 (meq/l)$ و نسبت جذب سدیم (S.A.R) آنها بین 1 و $1/5$ می باشد.

گروه چهارم: شامل شاخه شور رودخانه آب لشکر و شور باریک می گردد. آبهای این دسته بسیار شور می باشند، به گونه ای که غلظت یونهای سدیم و کلر، نسبت جذب سدیم و EC آنها با آب سایر شاخه ها قابل مقایسه نمی باشد. هدایت الکتریکی آب این شاخه ها همگی بیش از $10000 (\mu mho/cm^2)$ بوده به طوریکه در فصل خشکسالی هدایت الکتریکی برابر با $188900 (\mu mho/cm^2)$ اندازه گیری شد. به همین ترتیب غلظت یون سدیم نیز در آب این شاخه ها از $95 (meq/l)$ در آب جارو تا $1321 (meq/l)$ در آب شاخه شور تغییر می کند. نکته قابل توجه این است که هدایت الکتریکی زیاد آب این شاخه ها، بطور عمده ناشی از بالابودن غلظت یونهای کلر و سدیم در آب آنها است. به دلیل نسبت جذب سدیم در آب این گروه در آب جارو $22/9$ ، شاخه شور باریک $111/4$ و شاخه شور $186/4$ بوده است.

روند تغییر فاکتورهای کیفیت شیمیایی در طول رود شور بتوند توسط سه شاخه بسیار شور ایجاد شده که این شاخه ها به هنگام پیوستن به جریان اصلی رودخانه، بطور ناگهانی باعث افزایش غلظت یونهای مختلف بویژه کلر و سدیم، هدایت الکتریکی، T.D.S و نسبت جذب سدیم می شوند. میزان نمک های محلول در آب دیگر شاخه ها، کمتر از رود شور بتوند و دو شاخه اصلی آن، پس از دریافت شاخه های شور است. به همین دلیل غلظت یونهای مختلف در آب رودخانه، در محل دریافت آب این شاخه ها، کاهش می یابد. به گونه ای که در ابتدا آب سرچشمه این دو شاخه دارای کیفیت مناسبی بوده و در طول مسیر، بدلیل گذشتن از سازند تبخیری گچساران، بتدریج کیفیت آن نامطلوب و بسیار نامناسب می شود از آن پس مجدداً کیفیت آب خوب می گردد در این میان نقش شاخه شور آب لشکر، که باعث شور شدن رودخانه آب لشکر (با هدایت الکتریکی $165475 (\mu mho/cm^2)$ و غلظت

یون سدیم (1350 meq/l) می شود و شاخه شور باریک، که عامل اصلی شور شدن آب رودخانه شور باریک است بدلیل بار نمک بسیار زیاد (با هدایت الکتریکی $(98900 \mu\text{mho/cm}^2)$ و غلظت یون سدیم (800 meq/l) ، در کیفیت آب رود شور بتوند از اهمیت بیشتری برخوردار است. از طرف دیگر، شاخه بید زرد که آبی با کیفیت مناسب دارد (آب آن دارای کمترین میزان هدایت الکتریکی در میان شاخه های آب لشکر می باشد) با توجه به دبی قابل توجه آن، بیشترین تاثیر را بر کاهش غلظت نمکها و پایین آوردن شوری آب رودخانه آب لشکر دارد. همچنین آبهایی که از کوه سیاه سرچشمه می گیرند، از کیفیت نسبتا مناسبی برخوردارند. به همین دلیل شاخه های فرعی که از این کوه سررازیر می شوند، باعث کاهش تدریجی شوری آب رود شور بتوند و شاخه اصلی جنوبی آن، رودخانه شور باریک می شوند. بنابراین علت شوری رودخانه ها به دو دلیل می باشد.

الف- بیرون زدگی لایه های رسوبی دارای نمک (در مسیر جریان آب در منطقه رخنمونی ندارند)

ب- وجود چشمه های شور در حوزه آبریز شاخه های شور (تنها عامل اصلی)

نتیجه گیری

بیشتر نمک (NaCl) وارد شده به جریان آب رود شور بتوند در منتهی علیه منطقه، بوسیله سه شاخه شور آب لشکر، جارو و شور باریک تامین می گردد. همچنین بار نمک این شاخه ها نیز بطور عمده ناشی از تراوش آب بسیار شور از سه چشمه با آبدهی نسبتا کم ولی غلظت بسیار زیاد یونهای سدیم و کلر می باشد تغییرات بارز و کاهش شدید پارامترهای هیدروشیمی آب ما را متوجه حضور تاثیر چشمه های شور حادث از سازند گچساران و تاثیر گسل تراستی لهربری در منطقه می نماید. بنابراین در صورت جداسازی آب این چشمه ها، تغییر قابل توجهی در کیفیت شیمیایی آب رود شور بتوند و شاخه های اصلی آن بوجود و نتیجه بسیار رضایتبخش خواهد بود. به این ترتیب، تنها با جدا کردن $9/3\%$ از جریان آب رود شور بتوند در شکر آب، $95/5\%$ از بار نمک (NaCl) آن کاسته می شود. در حقیقت مقدار آب شوری که باید از کل جریان جدا شود، تنها شامل مجموع دبی چشمه های شور بوده و بسیار کمتر از $9/3\%$ دبی رودخانه خواهد بود.

منابع

- مکوندی، ع. هاتف، م. ۱۴۰۰، مقاله راهکارهای مهار فرسایش، رسوب زدایی و شیرین سازی رودخانه های شور با استفاده از سد های تاخیری یا سدهای با حجم مخزن کوچک، ششمین همایش ملی انجمن رسوب شناسی ایران، ۶ صفحه
- فکور، ح. ۱۳۸۳، مطالعه هیدرولوژی حوضه میانی کارون و رودخانه های شورباریک و ابلشکر، دفتر پژوهش های کاربردی سازمان آب و برق استان خوزستان
- مصطفوی، س. یاسی، م. ۱۳۹۴، مقاله ارزیابی حداقل جریان زیست محیطی رودخانه ها با روشهای اکو-هیدرولوژیکی (رودخانه باراندوزچای - حوضه دریاچه ارومیه) در نشریه آب و خاک، جلد ۲۹ شماره ۵،
- هیدرولیک شهری، جلد اول، تالیف آندره دوپون. ترجمه محمد محمدی فتیله
- حسن زاده، م. بررسی امکان کاربرد هیدروپونیک در کاهش و پالایش شوری آب مطالعه موردی منطقه خلیج فارس،
- محمدی، م. و همکاران ۱۳۹۲، شیرین سازی آبهای شور و لب شور دست ساز توسط تکنولوژی انجماد، مجله محیط شناسی سال سی و نهم شماره ۱،
- سعیدیان، ح. و همکاران، ۱۳۸۹، مقایسه ویژگی های فیزیکی و شیمیایی خاک در کاربرد های مختلف سازند های گچساران و آغاچاری در حوضه آبخیز مرغا شهرستان ایذه، نشریه مرتع و آبخیزداری، مجله منابع طبیعی ایران دوره ۶۳،
- قرمز چشمه، ب.، پور اغنایی، م. ج. ۱۳۸۵، بررسی نقش سدهای کوتاه خاکی بر کاهش دبی های سیلابی، اولین همایش منطقه ای بهره برداری بهینه از منابع آب حوضه های کارون و زاینده رود، شهرکرد